ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора,
Сущенко Лариси Олександрівни
на дисертацію **Олійник Ірини Вікторівни**
«Теоретичні та методичні засади формування дослідницької компетентності майбутніх докторів філософії з професійної освіти в умовах аспірантури»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність обраної теми. Сучасний етап розвитку вищої освіти і вітчизняної науки розгортається в умовах глобальних технологічних трансформацій, інтенсивного утвердження парадигми відкритої науки та євроінтеграційних процесів, пов'язаних із розбудовою єдиного Європейського дослідницького простору (ERA). Для України ці завдання набувають особливого суспільного, ціннісного та безпекового значення через масштабні виклики сьогодення та нагальну потребу збереження, відновлення й нарощування інтелектуального й науково-педагогічного потенціалу держави. Стратегічним завданням системи вищої освіти стає підготовка нового покоління науковців і викладачів-дослідників, здатних генерувати інноваційні знання, обґрунтовувати нестандартні теоретико-методологічні рішення та впевнено імплементувати їх в освітню практику.

Ключова роль у забезпеченні цієї місії належить третьому (освітньо-науковому) рівню вищої освіти – докторській підготовці, покликаній забезпечити становлення автономного, академічно зрілого, рефлексивного та відповідального дослідника, спроможного здійснювати науковий пошук за найвищими стандартами академічної культури й доброчесності.

У межах наукової спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти – порушена проблема має принципове значення. Сфера професійної, фахової передвищої та вищої освіти безпосередньо інтегрується з трансформаціями ринку праці, диверсифікацією сучасних виробничих технологій, появою нових кваліфікацій та завданнями післявоєнної відбудови економіки. Педагогічні розвідки в цій галузі за своєю суттю є міждисциплінарними та практикоорієнтованими, оскільки вимагають органічного поєднання фундаментального педагогічного знання з галузевим контекстом і проєктуванням інновацій. За таких умов науково-дослідницька діяльність майбутнього доктора філософії з професійної освіти виступає стрижневим фактором його професійної зрілості, а її успішність визначається рівнем сформованості дослідницької компетентності.

На освітньо-науковому рівні дослідницька компетентність постає не просто сумою академічних умінь чи інструментальних навичок опрацювання джерел, а поліфункціональним інтегративним особистісно-професійним утворенням. Вона гармонійно поєднує стійку внутрішню мотивацію до наукового пошуку, систему методологічних і теоретичних знань, здатність самостійно проєктувати та реалізовувати науковий процес, аналізувати й

верифікувати емпіричні дані, представляти результати в міжнародній та вітчизняній академічній спільноті, а також здійснювати критичну рефлексію власного поступу.

Попри значну увагу педагогічної спільноти до компетентнісного підходу та модернізації докторської освіти, цілісні теоретичні концепції й технологічно вивірені педагогічні системи формування дослідницької компетентності майбутніх докторів філософії з професійної освіти досі не набули вичерпного обґрунтування. На практиці освітній і науковий складники підготовки в аспірантурі нерідко функціонують дискретно, залишаючи поза увагою механізми переходу здобувача від репродуктивного виконання дослідницьких завдань до повної дослідницької автономії, саморегуляції та наукового лідерства в дослідницько орієнтованому середовищі.

Саме тому вибір теми дисертації Олійник Ірини Вікторівни «Теоретичні та методичні засади формування дослідницької компетентності майбутніх докторів філософії з професійної освіти в умовах аспірантури» є винятково своєчасним, глибоко вмотивованим і науково доцільним. Робота безпосередньо спрямована на розв’язання важливої наукової проблеми сучасної педагогічної науки – розроблення, теоретико-методологічне структурування та експериментальну перевірку педагогічної системи формування дослідницької компетентності майбутніх докторів філософії з професійної освіти, що становить вагомий внесок у розвиток теорії і практики вітчизняної вищої школи.

Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації. Наукові положення, теоретичні узагальнення, висновки та практичні рекомендації, викладені в дисертації Олійник Ірини Вікторівни, характеризуються високим рівнем наукової зрілості, методологічною виваженістю та системною цілісністю авторської аргументації. Їхня вірогідність і доказовість забезпечуються чіткою концептуальною структурою наукового пошуку та органічним взаємозв’язком усіх його компонентів.

Обґрунтованість результатів дисертаційного дослідження ґрунтується на таких фундаментальних чинниках.

1. Фундаментальність теоретико-методологічної платформи. Дослідження базується на філософських законах наукового пізнання та ієрархічній системі наукових підходів: системоутворювальних (системний, компетентнісний, діяльнісний, акмеологічний), особистісно-ціннісних (особистісно орієнтований, аксіологічний, фасилітативний, партисипативний), технологічно-операційних (технологічний, праксеологічний, проєктний) та наскрізного синергетичного. Теоретичне підґрунтя органічно інтегрує ідеї провідних вітчизняних і зарубіжних шкіл неперервної професійної та докторської освіти.

2. Адекватність і комплексність методів дослідження. Використано комплекс взаємодоповнювальних методів: теоретичних (аналіз, узагальнення, моделювання), емпіричних (опитування, аналіз продуктів діяльності аспірантів, експертне оцінювання за участю 75 фахівців) та математичної статистики. Однорідність груп і статистичну значущість позитивних зрушень коректно підтверджено за допомогою критерію Пірсона.

3. Репрезентативність експериментальної бази. Експериментальна робота вирізняється системністю й тривалістю (2017–2025 рр.) та охоплює сім закладів вищої освіти України. Залучення 86 аспірантів трьох років вступу (2021–2023 рр.) забезпечило валідність даних, довівши стійкість і повторюваність одержаних результатів.

4. Апробація результатів дослідження та їх представленість у науковому просторі. Ключові положення дисертації оприлюднено на конференціях в Україні та за кордоном (Польща, Литва, Фінляндія, Італія, США). Загальний науковий доробок становить 76 праць, серед яких 1 одноосібна монографія, навчально-методичний посібник, 37 статей (зокрема 5 – у базах Scopus і Web of Science, 30 – у фахових виданнях України; 24 публікації виконано одноосібно).

5. Практична верифікація результатів. Теоретичні висновки та методичне забезпечення безпосередньо впроваджено в освітньо-науковий процес семи українських університетів, що засвідчено відповідними довідками та актами.

Сукупність обраних методологічних орієнтирів, коректність експериментального пошуку, математична доказовість і широке впровадження беззаперечно підтверджують високий ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків дисертації І. В. Олійник.

Наукова новизна і достовірність наукових положень дисертації. Оцінюючи положення дисертації, як позитивне відзначимо те, що І. В. Олійник *уперше* розроблено й теоретично обґрунтовано концепцію формування дослідницької компетентності майбутніх докторів філософії з професійної освіти в умовах аспірантури, побудовану на єдності методологічного, теоретичного та технологічного концептів; сформульовано авторське визначення дослідницької компетентності майбутнього доктора філософії з професійної освіти як поліфункціонального інтегративного особистісно-професійного утворення, що виявляється у здатності самостійно, відповідально й ефективно здійснювати дослідницьку діяльність на теоретико-методологічному рівні, відповідному вимогам докторської підготовки, продукувати нове наукове знання, апробувати та впроваджувати результати дослідження; обґрунтовано структуру цієї компетентності, утворену мотиваційно-ціннісним, змістово-пізнавальним, операційно-діяльнісним та особистісно-рефлексивним компонентами; розроблено й теоретично обґрунтовано педагогічну систему формування дослідницької компетентності майбутніх докторів філософії з професійної освіти та її структурно-функціональну модель, що відображає взаємозв’язок цільової, концептуально-методологічної, змістово-ціннісної, організаційно-технологічної, рефлексивно-аналітичної та результативно-оцінної підсистем і поетапну логіку їх реалізації; експериментально перевірено ефективність розробленої системи; обґрунтовано організаційно-педагогічні умови ефективного функціонування педагогічної системи: запровадження індивідуального плану дослідницького розвитку майбутнього доктора філософії з професійної освіти; підготовку й методичну підтримку науково-педагогічних працівників і наукових керівників щодо цілеспрямованого формування дослідницької компетентності здобувачів; використання наукових здобутків випускників і результатів аналізу дослідницьких проєктів у підготовці майбутніх докторів філософії; створення

цілісного дослідницько орієнтованого освітньо-наукового середовища та системи підтримки здобувачів на засадах менторства, супервізії й коучингу.

Уточнено зміст понять «наукова діяльність», «дослідницька діяльність», «дослідницькі вміння», «дослідницька компетентність» у контексті професійного становлення майбутнього доктора філософії з професійної освіти;

сутність формування дослідницької компетентності як цілеспрямованого, поетапного й керованого процесу набуття здобувачем здатності до автономного здійснення наукового дослідження.

Удосконалено критеріально-діагностичне забезпечення оцінювання сформованості дослідницької компетентності майбутніх докторів філософії, що охоплює аксіологічно-мотиваційний, когнітивно-гносеологічний, процесуально-технологічний і рефлексивно-результативний критерії, відповідні показники, базовий, оптимальний і творчий рівні та комплекс діагностичних методик; змістово-технологічне забезпечення дослідницької підготовки здобувачів шляхом інтеграції інтерактивних, фасилітаційних, цифрових, проблемно-дослідницьких, проєктних, коучингових, менторських і професійно орієнтованих технологій в освітньо-науковий процес аспірантури.

Подальшого розвитку набули теоретичні положення щодо формування дослідницької компетентності в дослідницько орієнтованому освітньо-науковому середовищі на засадах інтеграції освітньої, дослідницької, практичної, комунікативної та рефлексивної складових докторської підготовки; наукові уявлення про персоналізацію дослідницької траєкторії здобувача, розвиток його академічної автономії, рефлексивності та професійної дослідницької позиції засобами наукового наставництва, менторства, супервізії й коучингу.

Значення одержаних результатів для науки і практичного використання полягає в тому, що І. В. Олійник здійснено дослідницьку орієнтацію змісту 14 освітніх компонентів нормативної та вибіркової складових освітньо-наукової програми «Професійна освіта» шляхом інтеграції відповідних тем, практичних і проєктних завдань, інтерактивних та цифрових технологій; розроблено й упроваджено навчально-методичне забезпечення педагогічної системи: навчально-методичний комплекс дисципліни «Дослідницька компетентність викладача-науковця», матеріали тренінгу-інтенсиву «Життєва перспектива та науково-професійне самовизначення дослідника», програму науково-викладацької практики, навчально-методичний посібник «Педагогічна практика: програма та методика реалізації», цифрові інформаційні, навчальні й презентаційні ресурси; розроблено організаційне та науково-методичне забезпечення підготовки аспірантів: програму циклу науково-методичних семінарів-тренінгів для науково-педагогічних працівників і наукових керівників; тематичне планування та зміст діяльності Клубу аспірантів; комплекс індивідуального планування й наукового супроводу, що охоплює індивідуальний план розвитку дослідницької компетентності, індивідуальну дорожню карту дослідника та план наукового супроводу аспіранта; візуально-аналітичні інструменти структурування і проєктування дослідження; комплекс проблемно-пошукових і проєктно-дослідницьких завдань; рефлексивний щоденник, академічне портфоліо та чекліст моніторингу

індивідуального прогресу; розроблено й експериментально апробовано критеріально-діагностичний комплекс для визначення та моніторингу рівнів сформованості дослідницької компетентності, що охоплює анкету експертного опитування науково-педагогічних працівників і наукових керівників, стандартизоване комплексне дослідницько-аналітичне завдання, діагностичну карту та шаблон експертного оцінювання.

Результати дослідження авторки можуть бути використані розробниками освітньо-наукових програм, науково-педагогічними працівниками й науковими керівниками для оновлення змісту докторської підготовки, організації дослідницької та практичної діяльності, наукового супроводу й моніторингу розвитку здобувачів; аспірантами – для планування індивідуальної дослідницької траєкторії, самостійної наукової роботи, представлення результатів дослідження та професійного саморозвитку.

Повнота викладу основних результатів дисертації в публікаціях здобувача. Основні наукові положення дисертаційної роботи опубліковано в 76 наукових і навчально-методичних працях, серед яких: 1 монографія, 2 розділи в колективних монографіях, 1 навчально-методичний посібник, 37 наукових статей, із них 5 у виданнях, проіндексованих у міжнародних наукометричних базах Scopus та Web of Science, 30 у наукових фахових виданнях України, 2 у наукових виданнях іноземних держав; 35 публікацій апробаційного характеру у збірниках матеріалів міжнародних науково-практичних конференцій. Серед праць, що відображають основні наукові результати дисертації, 24 підготовлено одноосібно.

Характеристика структури та змісту дисертації. Дисертація Олійник Ірини Вікторівни має логічну структуру, послідовну концептуальну побудову та складається з анотацій, вступу, п’яти взаємопов’язаних розділів, висновків, списку використаних джерел (592 найменування, з них 85 іноземними мовами) та 17 додатків. Загальний обсяг роботи становить 738 сторінок, із них основний зміст викладено на 442 сторінках (роботу ілюстровано 48 таблицями та 32 рисунками). Структура дисертації повністю підпорядкована досягненню поставленої мети та розв’язанню визначених дослідницьких завдань.

У першому розділі – «Науково-теоретичні засади формування дослідницької компетентності майбутніх докторів філософії з професійної освіти в умовах аспірантури в контексті українського та зарубіжного досвіду» – обґрунтовано комплекс суспільних, освітньо-наукових і професійних передумов досліджуваного процесу, зумовлених євроінтеграцією та оновленням стандартів докторської освіти. На основі аналізу вітчизняних і зарубіжних практик підготовки кадрів вищої кваліфікації авторка уточнила понятєво-категоріальний апарат і сформулювала авторське визначення досліджуваного феномену як поліфункціонального інтегративного особистісно-професійного утворення. Обґрунтовано його чотирикомпонентну структуру (мотиваційно-ціннісний, змістово-пізнавальний, операційно-діяльнісний, особистісно-рефлексивний компоненти), визначено відповідні критерії, показники та схарактеризовано базовий, оптимальний і творчий рівні сформованості дослідницької компетентності майбутніх докторів філософії.

У другому розділі – «Концептуально-методологічні засади формування дослідницької компетентності майбутніх докторів філософії з професійної освіти в умовах аспірантури» — розкрито філософські витоки проблеми та репрезентовано ієрархічно організовану систему методологічних підходів: системоутворювальних (системного, компетентнісного, діяльнісного, акмеологічного), особистісно-ціннісних (особистісно орієнтованого, аксіологічного, фасилітативного, партисипативного), технологічно-операційних (технологічного, праксеологічного, проєктного) за наскрізної координаційної ролі синергетичного підходу. Обґрунтовано систему педагогічних принципів та розроблено авторську концепцію, що становить органічну єдність методологічного, теоретичного й технологічного концептів, скерованих на розбудову дослідницько орієнтованого освітньо-наукового середовища та забезпечення наукової самостійності здобувача.

Цінність третього розділу – «Проєктування компонентів системи формування дослідницької компетентності майбутніх докторів філософії з професійної освіти в умовах аспірантури» полягає в проєктуванні та теоретичному обґрунтуванні структурно-функціональної моделі відкритої педагогічної системи, яка охоплює шість взаємодіючих підсистем: цільову, концептуально-методологічну, змістово-ціннісну, організаційно-технологічну, рефлексивно-аналітичну та результативно-оцінну. Процесуальну динаміку системи конкретизовано через логіку проходження здобувачами чотирьох послідовних етапів (мотиваційно-організаційного, проблемно-дослідницького, практико-реалізаційного, оціночно-рефлексивного). Спираючись на широке експертне опитування фахівців, авторка визначила та теоретично обґрунтувала комплекс організаційно-педагогічних умов ефективного функціонування розробленої системи.

У четвертому розділі – «Науково-методичне забезпечення системи формування дослідницької компетентності майбутніх докторів філософії з професійної освіти в умовах аспірантури» – розкрито сутність технологічного інструментарію реалізації модельованої системи. Здобувачка обґрунтувала доцільність дослідницької переорієнтації нормативних і вибіркових освітніх компонентів, інтеграції інтерактивних (фасилітація, технології World Café та Open Space) і цифрових технологій, інструментів штучного інтелекту (з акцентом на дослідницькій етиці й академічній доброчесності), технологій проблемного й проєктного навчання, а також фрейм-технології. Особливу увагу приділено технологіям особистісного супроводу – коучингу й менторингу, та інтегративній ролі педагогічної майстерні й науково-викладацької практики як простору професійно-дослідницької апробації.

У п’ятому розділі – «Експериментальна перевірка ефективності педагогічної системи формування дослідницької компетентності майбутніх докторів філософії з професійної освіти» – детально висвітлено логіку, хід та підсумки дослідно-експериментальної роботи (2017–2025 рр.) на базі семи закладів вищої освіти. Авторка презентувала авторський стандартизований діагностичний комплекс (комплексне дослідницько-аналітичне завдання з 12 підзавдань, діагностичні карти, шкали експертного оцінювання) та проаналізувала результати впровадження системи на основі функціонування

п’яти освітньо-наукових платформ. За підсумковими зрізами в експериментальній групі зафіксовано суттєвий статистично підтверджений (за критерієм Пірсона) приріст здобувачів на творчому рівні сформованості компетентності (+59,29% проти +17,81% у контрольній групі), що математично й змістовно засвідчило високу результативність авторської системи.

Логічною завершеністю й концептуальною цілісністю характеризуються загальні висновки дослідження, які фундаментально узагальнюють одержані теоретичні та емпіричні результати, повною мірою відображаючи досягнення поставленої мети та послідовне розв’язання всіх дослідницьких завдань. Сформульовані висновки вирізняються глибокою науковою обґрунтованістю, чітко репрезентують ключові теоретико-методичні положення дисертації та переконливо доводять її вагому теоретичну й практичну значущість для розвитку педагогічної науки.

Загалом дисертаційна робота Олійник Ірини Вікторівни є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що характеризується чіткою внутрішньою логікою побудови, повнотою розкриття наукових положень у всіх розділах і підрозділах та оформлена відповідно до чинних вимог порядку присудження наукових ступенів.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

Позитивно оцінюючи науковий внесок Ірини Вікторівни Олійник, концептуальну цілісність та практичну значущість виконаного дослідження, вважаємо за необхідне висловити окремі зауваження й окреслити питання для наукової дискусії.

1. У методологічному обґрунтуванні дослідження авторка поєднує системоутворювальні, особистісно-ціннісні та технологічно-операційні підходи з наскрізним застосуванням синергетичного підходу. Водночас додаткового пояснення потребує визначення такого поєднання саме як ієрархічного. Доцільно було б чіткіше розмежувати функціональне групування підходів та їх ієрархічне підпорядкування, показавши, які методологічні положення є визначальними для прийняття конкретних рішень під час проєктування педагогічної системи. Це посилило б аргументацію запропонованої організації методологічного підґрунтя.

2. У теоретичній частині дисертації дослідницьку компетентність розглянуто у взаємозв’язку з методологічною підготовкою та професійним становленням майбутнього доктора філософії. Водночас доцільно було б виразніше окреслити співвідношення понять «дослідницька компетентність» і «методологічна культура», зважаючи на спільність окремих їхніх характеристик: усвідомленого вибору підходів і методів, обґрунтування наукових рішень, критичного аналізу та рефлексії. Уточнення змістових меж цих понять і характеру їх взаємозв’язку поглибило б теоретичну аргументацію авторського визначення дослідницької компетентності та її компонентної структури.

3. Вагомим практичним результатом є дослідницька орієнтація змісту 14 освітніх компонентів. Однак опис їхнього внеску у формування дослідницької компетентності виграв би від узагальненого представлення наступності завдань між дисциплінами та практиками. Зокрема, доцільно було

б на прикладі одного дослідницького вміння простежити його первинне опанування, подальше ускладнення й самостійне застосування у дисертаційному проєкті. Така конкретизація дозволила б виразніше показати механізм міждисциплінарної інтеграції та способи запобігання дублюванню навчальних завдань.

4. Науковий інтерес становить використання здобутків випускників аспірантури та створення банку дослідницьких практик. Авторка розкриває напрями аналізу цих матеріалів і форми роботи з ними. Водночас варто було б докладніше визначити критерії добору проєктів до такого банку: їхню методологічну різноманітність, відповідність потребам аспірантів, наявність дискусійних рішень і можливостей для порівняльного аналізу. Окремого пояснення потребує співвідношення успішних практик із прикладами дослідницьких труднощів, перегляду первинних припущень або отримання результатів, які не підтвердили очікувань дослідника.

5. Серед принципів авторської концепції визначено принцип ресурсозбереження, тоді як методичне забезпечення передбачає значну кількість індивідуальних і групових форм роботи, засобів супроводу та рефлексії. У цьому зв'язку доцільно було б конкретніше показати, як зазначений принцип реалізовано під час визначення навантаження аспірантів і науково-педагогічних працівників. Корисним було б розмежування обов'язкових та варіативних засобів системи й пояснення підстав їх добору залежно від дослідницьких потреб здобувача. Це підвищило б практичну визначеність запропонованого забезпечення.

Для вихідного й підсумкового діагностування використано те саме комплексне дослідницько-аналітичне завдання, що забезпечує зіставність процедур оцінювання. Водночас потребує додаткового пояснення, як ураховано можливий вплив попереднього ознайомлення аспірантів зі змістом цього завдання на результати повторного виконання. Доцільно було б виразніше обґрунтувати, за якими ознаками зафіксовані зміни свідчать про розвиток здатності до самостійного дослідницького рішення та його перенесення на нові проблеми. Таке уточнення посилило б інтерпретацію результатів експериментальної перевірки.

Наведені зауваження стосуються уточнення окремих методологічних і методичних рішень та поглиблення інтерпретації отриманих результатів. Вони не знижують загальної позитивної оцінки дисертації, а їх обговорення сприятиме повнішому розкриттю авторської позиції та можливостей подальшого використання розробленої педагогічної системи.

Загальний висновок і оцінка дисертації. Дисертаційне дослідження Олійник Ірини Вікторівни «Теоретичні та методичні засади формування дослідницької компетентності майбутніх докторів філософії з професійної освіти в умовах аспірантури» є фундаментальною, цілісною, самостійно виконаною науковою працею, у якій здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано розв'язання важливої наукової проблеми – наукового обґрунтування концепції, проєктування, технологічного забезпечення та експериментальної перевірки педагогічної системи формування дослідницької

компетентності здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти в галузі професійної педагогіки.

Наукові положення, теоретичні висновки та методичні розробки авторки мають високий ступінь обґрунтованості й достовірності, підтверджені репрезентативною дослідно-експериментальною базою, коректним використанням апарату математичної статистики та масштабним актом упровадження в освітньо-науковий процес закладів вищої освіти України. Одержані результати становлять вагомий внесок у теорію і методику професійної освіти. Реферат і наукові праці здобувачки повною мірою відображають основний зміст та результати дисертації.

Усе зазначене дає підстави стверджувати, що дисертаційне дослідження І. В. Олійник «Теоретичні та методичні засади формування дослідницької компетентності майбутніх докторів філософії з професійної освіти в умовах аспірантури» повністю відповідає нормативним вимогам, визначеним Порядком присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України № 1197 від 17 листопада 2021 р. (у редакції зі змінами 2023 та 2024 р.). Авторка цілком заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:
доктор педагогічних наук, професор,
в. о. завідувача кафедри дошкільної та початкової освіти
Запорізького національного університету Лариса СУЩЕНКО

Підпис Ларисси Сущенко засвідчую

ВЧЕНИЙ СЕКРЕТАР
Запорізький національний університет

О.А. Трофименко

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Запорізький національний університет
ідентифікаційний код 02125243